

# NEPOTROŠNA UPOTREBA SMEĐIH MEDVJEDA U TURIZMU: SMJERNICE ZA ODGOVORNO UPRAVLJANJE

Priređeno u okviru projekta LIFE DINALP BEAR  
Zagreb, siječanj 2016.



LIFE  
DINALP  
BEAR





# Sadržaj

<b>1. Uvod</b>	4
<b>2. Turizam, bioraznolikost i održivi razvoj</b>	5
2.1 Turizam povezan s divljim životinjama – Nepotrošna upotreba divljih životinja	5
2.1.1 Velike zvijeri i turizam povezan s divljim životinjama	6
<b>3. Nepotrošna upotreba medvjeda u sjevernim Dinaridima</b>	7
3.1 Trenutačno stanje nepotrošne upotrebe medvjeda u sjevernim Dinaridima	7
3.2 Pravni aspekti očuvanja medvjeda u Hrvatskoj i Sloveniji	8
3.2.1 Očuvanje prirode	8
3.2.2 Lovstvo	8
3.2.3 Turizam	9
3.3 Različiti oblici nepotrošne upotrebe medvjeda	9
<b>4. SMJERNICE za nepotrošnu upotrebu medvjeda u sjevernim Dinaridima</b>	11
4.1 Opće smjernice	11
4.1.1 Osposobljavanje vodiča	11
4.1.2 Kratke upute za sigurnost i edukaciju	11
4.1.3 Interpretacija	12
4.1.4 Poslovne okolnosti	13
4.1.5 Upravljanje rizicima	13
4.2 Posebne smjernice za nepotrošnu upotrebu medvjeda u turizmu	13
4.2.1 Opće smjernice za sve oblike medvjedeg turizma	13
4.2.2 Posebne smjernice za promatranje medvjeda iz skloništa – „Promatranje medvjeda“	14
4.2.3 Posebne smjernice za doživljaj medvjeda povezan s promatranjem okoliša – „Medvjeda staza“	16
4.2.4 Posebne smjernice za proizvod „Suživot“	17
<b>5. Citirana literatura</b>	19
<b>Prilog I</b> Biologija, ponašanje, ekologija i status smeđih medvjeda u Europi	20
<b>Prilog II</b> Važan dio turizma povezanog s divljim životinjama: Mamljenje divljih životinja	22

# 1. Uvod

Sukobi između ljudi i smeđih medvjeda (*Ursus arctos*) i dalje su velika prijetnja očuvanju vrste te je potrebno sustavno ulagati napore da se riješe posebni izazovi zaštite, kao što su nedostatak razumijevanja socioekonomske i ekološke uloge medvjeda ili prenapuhane procjene rizika od napada medvjeda. Ovi izazovi posljedično vode prema manjoj toleranciji vrste i ometaju stvaranje jačih veza između ljudi i medvjeda. Zato, kako bi se osigurao dugoročan opstanak medvjeda, od iznimne je važnosti povećati lokalno prihvaćanje vrste.

Nepotrošna upotreba divljih životinja danas mijenja razmjere unutar turističkog sektora i pruža brojne mogućnosti za djelotvorno očuvanje ugroženih vrsta i za razvoj alternativnih izvora prihoda za ruralne zajednice. To ne vrijedi samo za udaljena divlja područja Afrike, Azije ili Sjeverne Amerike, nego i za gusto naseljenu Europu, gdje sve više ljudi putuje u ruralne sredine kako bi istražili posljednja (ili ponovno uspostavljena) divlja područja na kontinentu. Ovaj trend predstavlja ekonomsku mogućnost za lokane zajednice i potencijalne koristi za očuvanje medvjeda.

Iako su medvjedi i dalje lovna vrsta u nekim europskim državama, ipak se sve više cijene živi u kontekstu turizma povezanog s divljim životinjama, kao i zbog očuvanja i edukacije. Rastuća potreba ljudi da iskuse „čistu“ divljinu uz uključenje rekreacijskih aktivnosti koje ne „potroše“ medvjede, nego ih cijene zbog njihove uloge kao najviših predatora i sastavne uloge funkcionalnog ekosustava doprinosi nepotrošnoj upotrebi medvjeda u turizmu i očuvanju medvjeda.. Fotografiranje i promatranje medvjeda danas su najuobičajeniji oblici nepotrošne upotrebe medvjeda.

Nepotrošna upotreba divljih životinja i posebno medvjeda provodi se već nekoliko desetljeća u Sjevernoj Americi, ali je relativno nova u južnoj Europi, gdje još uvijek obitava nekoliko zdravih medvjedih populacija. Ove su smjernice priređene kako bi predstavile koncept nepotrošne upotrebe medvjeda u turizmu u sjevernim Dinaridima i kako bi postavile posebne preporuke za razvoj različitih nepotrošnih proizvoda.



*Bogata bioraznolikost povećava turističke vrijednosti područja (Foto: M. Masterl)*



## 2. Turizam, bioraznolikost i održivi razvoj<sup>1</sup>

„Turizam je društveni, kulturni i ekonomski fenomen koji uključuje kretanje ljudi u države ili područja izvan svog uobičajenog okoliša za osobne ili poslovne/profesionalne svrhe“ (Secretariat of the CBD 2015.). Turizam je grana koja danas doprinosi sa 9% svjetskog bruto domaćeg proizvoda te upošljava jednu od jedanaest osoba. Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji Ujedinjenih naroda, u nadolazećim godinama očekuje se 3,3-postotno godišnje povećanje međunarodnih dolazaka. Za područja kao što su Afrika, Azija, Tih ocean i Latinska Amerika, koja su „vruće točke“ turizma i bioraznolikosti, očekuje se brži razvoj. Trend promatran u zrelijim izvoznim tržištima, posebno u Europi i Sjevernoj Americi, usmjeren je prema lakšim pustolovinama i autentičnim transformacijskim iskustvima, koja često uključuju posjećivanje prirodnih područja i promatranje divljih životinja (Secretariat of the CBD 2015.).

Biološka raznolikost definirana je kao raznolikost među živim organizmima iz svih izvora, uključujući kopnene, morske i druge vodene ekosustave i ekološke komplekse, kojih su dio; to uključuje raznolikost unutar vrsta, između vrsta i raznolikost ekosustava. Smatra se ključnim dijelom prirodnog nasljeđa te su osmišljene i provedene brojne akcije očuvanja za njenu zaštitu.

Turizam i bioraznolikost imaju simbiotski odnos; turizam može dvojako utjecati na bioraznolikost, pozitivno i negativno. Pozitivan utjecaj turizma na bioraznolikost uključuje, između ostalog, naglašavanje velike važnosti bogate bioraznolikosti za povećanje vrijednosti područja i otvaranje mogućnosti razvoja ekološkog turizma; promičući edukaciju o očuvanju okoliša i podupirući kulturnu raznolikost. S druge strane, turizam može i negativno utjecati na bioraznolikost, povećavanjem pritiska na staništa i pojedine vrste, prekomjernim iskorištavanjem prirodnih izvora, što posljedično lako negativno utječe na biološku raznolikost te može umanjiti turistički priliv zbog degradacije ili gubitka bioraznolikosti.

Zbog brojnih utjecaja turizma na bioraznolikost, važno je da se turističke aktivnosti prate i razviju u operativni okvir s ciljem minimiziranja negativnih utjecaja na naše prirodno nasljeđe i povećavanja pozitivnih utjecaja na bioraznolikost i lokalne zajednice. Danas široko prihvaćen pristup osiguranju održivosti i turizma i bioraznolikosti je „ekosustavni pristup“. On uključuje integrirano upravljanje zemljom, vodom i živim izvorima te promovira očuvanje i pravednu upotrebu na održiv način i prepoznaje da turizam ovisi o zdravim, funkcionalnim ekosustavima.

### 2.1 Turizam povezan s divljim životinjama – Nepotrošna upotreba divljih životinja<sup>2</sup>

Primjer prihvaćenog „ekosustavnog pristupa“, koji postaje sve popularniji i javno prihvaćen, je turizam povezan s divljim životinjama. Prema UNEP/CMS-u (Program Ujedinjenih naroda za okoliš i Konvencija o sigurnosti migratornih i slobodnoživućih vrsta životinja): „**Turizam promatranja divljih životinja vrsta je turizma koja se organizira i izvodi s namjerom promatranja ili susretanja s divljim životinjama. Turizam promatranja divljih životinja odnosi se isključivo na nepotrošne oblike aktivnosti povezanih s divljim životinjama, kao što je promatranje i ponekad dodirivanje ili hranjenje životinja, u odnosu na potrošne oblike kao što su lov i ribolov.**“ Doživljaji prirode mogu znatno varirati s obzirom na intenzitet susreta s divljim životinjama: u nekim je slučajevima osnova turističkog doživljaja promatranje slobodnoživućih divljih životinja, u drugim slučajevima to može biti samo dio većeg paketa doživljaja prirode. Te varijacije utječu na pripremu i upravljanje proizvodima povezanih s promatranjem divljih životinja, što rezultira širokim spektrom proizvoda (Higginbottom & Buckley 2003.). Svi ti proizvodi i s njima povezana industrija ubrzano su rasli u posljednja dva desetljeća zbog čega je turizam povezan s divljim životinjama postao globalno važan (Higginbottom & Buckley 2003.): 2001. godine više od 66 milijuna turista u SAD-u sudjelovalo je u turizmu povezanom s promatranjem divljih životinja; čime je ostvareno više od 95,8 milijardi dolara u ukupnoj industrijskoj proizvodnji, dok u Africi promatranje divljih životinja predstavlja 80% ukupne godišnje prodaje putovanja na tome kontinentu.

<sup>1</sup>Prijedlog za dodatno čitanje: World Tourism Organization 2014.

<sup>2</sup>Prijedlog za dodatno čitanje: Valentine & Birtles 2004, World Tourism Organization 2014.

Zaštita divljih životinja temelj je za dugoročnu i uspješnu turističku industriju povezanu s divljim životinjama. Bez nje to je kratkoročno iscrpljivanje izvora, što ne priliči modernom društvu 21. stoljeća. Kao dio globalne turističke industrije, turizam povezan s divljim životinjama morao bi biti sposoban za samoodražavanje te bi morao točno odrediti i vrednovati svoje pozitivne i negativne utjecaje. Pozitivni utjecaji turizma povezanog s divljim životinjama na bioraznolikost uključuju, između ostalog, promatranje i upravljanje divljim životinjama, povećanje javne svijesti i promicanje političkih akcija za očuvanje bioraznolikosti (Higginbottom & Tribe 2004.). S druge strane, negativni utjecaji turizma povezanog s divljim životinjama na bioraznolikost mogu uključivati kratkoročne promjene fiziologije i ponašanja pojedinih životinja, nestajanje ili modificiranje staništa i unošenje bolesti u staništa (Green & Giese 2004.). S obzirom na širok raspon utjecaja turizma povezanog s divljim životinjama na bioraznolikost, od iznimne je važnosti odrediti najbolje prakse toga turizma i stvoriti operativni okvir i okolnosti u kojima one funkcioniraju.

### 2.1.1 Velike zvijeri i turizam povezan s divljim životinjama<sup>3</sup>

Velike su zvijeri oduvijek dio ljudske kulture. Predstavljaju simbol moći i snage te su dokaz očuvane divljine i dobrog funkcioniranja ekosustava. Zbog svoje „krvoločnosti, prepredenosti i inteligencije“ postale su dijelom naših bajki; Crvenkapica, Zlatokosa i tri medvjeda te Petar i vuk primjeri su naše opčinjenosti tim životinjama. No, u nekim primjerima ta je opčinjenost dovela do pada broja tih zvijeri, koje su često demonizirane ili lovljene do istrebljenja. Zato je njihova zaštita iznimno važna. Možemo li svoju opčinjenost tim bićima promijeniti u nešto pozitivno, i za tu vrstu i za ljude?

Jedan od mogućih načina da se to postigne je kroz odgovoran turizam: odgovoran turizam u ovom slučaju, s jedne strane, iskorištava „divlji prikaz“ velike zvijeri i koristi ga za podizanje javne svijesti te promovira zaštitu ugrožene zvijeri. S druge strane, koristi ga za ostvarenje alternativnog izvora zarade za (uglavnom) lokalne zajednice, koje postaju zaštitnicima ove vrste. Kako bi turizam povezan sa zaštitom zvijeri bio uspješan, lokalne zajednice moraju shvatiti kako su turizam i zvijeri dio njihove budućnosti i da će od njih imati koristi. Ako je pažljivo planiran, turizam povezan s zvijerima može donijeti brojne koristi za sve uključene strane (Tablica 1).

**Tablica 1** Moguće koristi od pažljivo planiranog turizma povezanog s zvijerima.

Koristi za turizam	Koristi za zvijeri	Koristi za lokalne zajednice
<b>Marketing:</b> Ako se koriste kao temelj marketinške strategije, zvijeri mogu biti važan marketinški alat.	<b>Svijest:</b> Turizam može podići svijest, i na lokalnoj i na međunarodnoj razini.	<b>Posao:</b> Turizam povezan sa zvijerima može omogućiti razvoj i/ili ostvariti različite turističke mogućnosti.
<b>Edukacija:</b> Zvijeri nude uzbudljive edukacijske mogućnosti, informacijski posjetiteljski centri mogu obogatiti turistički doživljaj.	<b>Istraživanje:</b> Turizam može ostvariti prijeko potreban prihod za temeljna istraživanja o manje poznatim aspektima biologije zvijeri.	<b>Kultura:</b> Kulturno nasljeđe može ojačati kroz promociju tradicija, kao što su tradicionalne tehnike pastirstva.
<b>Dodana vrijednost:</b> Zvijeri mogu dodati vrijednost turističkom proizvodu nudeći jedinstvena iskustva.	<b>Financije:</b> Turizam može financirati i promovirati napore u očuvanju.	<b>Partnerstva:</b> Ostvarivanje partnerstva potrebnih za razvoj turističkih poslova ne samo da može pomoći u smanjenju sukoba s divljim životinjama, nego i potiče lokalne zajednice na promoviranje zaštite zvijeri.

<sup>3</sup> Prijedlog za dodatno čitanje: Goodwin et al. 2000.

## 3. Nepotrošna upotreba medvjeda u sjevernim Dinaridima

### 3.1 Trenutačno stanje nepotrošne upotrebe medvjeda u sjevernim Dinaridima

Dinarsko-pindska populacija smeđih medvjeda jedna je od najvažnijih medvjedih populacija u Europi. Veliki dio tih medvjeda živi u Sloveniji i Hrvatskoj, u sjevernim Dinaridima. Obje su zemlje pioniri u upravljanju i zaštiti te vrste u Europi te su razvile i primjenile temeljite, znanstveno utemeljene planove upravljanja svojim medvjedim populacijama.

Prakse upravljanja smeđim medvjedima u Hrvatskoj utemeljene su na „Planu gospodarenja smeđim medvjedom u Republici Hrvatskoj“ koji je prvi put izdan 2005. godine te revidiran 2008. godine te na provedbenim „Akcijskim planovima“ koji se izdaju za svaku kalendarsku godinu. U temelju ovih praksi postavljena su dva jednako važna cilja: a) dugoročno očuvanje smeđeg medvjeda, uključujući i njegovo stanište i b) osiguravanje suživota medvjeda i ljudi. Načela upravljanja smeđim medvjedima u Sloveniji opisana su u „Strategiji upravljanja smeđim medvjedom (*Ursus arctos*) u Sloveniji“, koju je 2002. donijela slovenska vlada. Glavni cilj plana upravljanja je očuvanje vrste i njezina staništa i temelji se na dva principa: a) smeđi medvjed – živo biće i biološka vrsta i b) odnos između medvjeda i ljudi. Glavni ciljevi i principi Plana gospodarenja i Strategije upravljanja integrirani su i u „Akcijski plan“ te su rezultirali detaljnim nacrtom upravljanja medvjedima, što uključuje i određivanje godišnje kvote za lov smeđih medvjeda u Hrvatskoj i Sloveniji. Lovne kvote određuju se za cijelu zemlju, ali samo za središnja i rubna područja vrste (tj. nisu uključeni koridori i područja bez prisutnosti medvjeda).

Do sada su medvjedi u Hrvatskoj i Sloveniji bili cijenjeni uglavnom kao trofeji, kao lovna vrsta. Danas je to strogo zaštićena vrsta i lokalno stanovništvo u Hrvatskoj ima pozitivan stav o medvjedima, dok ruralna zajednica u Sloveniji medvjede često smatra štetočinama koje uzrokuju štete, a kako su zaštićeni, smatraju ih vlasništvom države. Turizam povezan s divljim životinjama razvija se u važnu ekonomsku alternativu za zajednice koje žive u staništima smeđih medvjeda i kao takav, ako je pravilno organiziran, ima veliki potencijal za povećanje javnog prihvaćanja vrste. U skladu s tim, Hrvatska i Slovenija su idealna mjesta za razvoj komercijalnog doživljaja divljih životinja, koji se temelji na promatranju medvjeda u prirodnom okruženju, i drugih proizvoda povezanih s medvjedima i suživotom ljudi i medvjeda.



Medvjedi u sjevernim Dinaridima – nova mogućnost za lokalne zajednice? (Foto: S. Reljić)

Trenutačno nema posebnih smjernica o tome kako provesti nepotrošnu upotrebu medvjeda u turizmu. U Hrvatskoj i Sloveniji već se provode aktivnosti promatranja medvjeda, ali se one ne nadziru ni ne organiziraju sustavno. Zato mogu negativno utjecati na vrstu. Upravo je zato potrebno razviti i primjeniti smjernice za odgovorno korištenje medvjeda u turizmu. U nastavku je predstavljen okvir i posebne preporuke za različite oblike turizma povezanog s medvjedima.

## 3.2 Pravni aspekti očuvanja medvjeda u Hrvatskoj i Sloveniji

### 3.2.1 Očuvanje prirode

U Hrvatskoj su smeđi medvjedi strogo zaštićeni. Upravljanje medvjedom populacijom regulirano je „Pravilnikom o strogo zaštićenim vrstama“ (nadalje „Pravilnik“). Kao i u Sloveniji, i ovaj Pravilnik donosi pravni okvir unutar kojeg je potrebno provesti istraživanje, upravljanje i zaštitu kako bi se očuvalo stanište i omogućila sigurna budućnost smeđih medvjeda u Hrvatskoj.

Prema Pravilniku, općenito je zabranjeno namjerno uznemiravanje zaštićenih divljih životinja u Hrvatskoj, a dopušteno je samo u posebnim situacijama i s posebnom dozvolom nadležnog Ministarstva zaštite okoliša i prirode.

Prema Pravilniku, komercijalno promatranje medvjeda i fotografiranje, koji slijede preporuke donesene u ovim Smjernicama, ne smatraju se uznemiravanjem medvjeda i mogu se koristiti kao alat za podizanje svijesti i tako smanjiti negativne interakcije medvjeda i ljudi.

Smeđi medvjed (*Ursus arctos*) u Sloveniji je zaštićen „Uredbom o zaštiti divljih životinja“ (nadalje „Uredba“). Tom je uredbom propisan pravni okvir unutar kojeg je potrebno provesti istraživanje, upravljanje i zaštitu kako bi se očuvalo stanište i omogućila sigurna budućnost smeđih medvjeda u Sloveniji.

Prema Uredbi, općenito je zabranjeno namjerno uznemiravanje zaštićenih divljih životinja u Sloveniji, a dopušteno je samo u posebnim situacijama i s posebnom dozvolom slovenskog Ministarstva za okoliš i prostor. U skladu s tim, komercijalno promatranje medvjeda i fotografiranje, koji slijede preporuke donesene u ovim **Smjernicama**, ne smatraju se uznemiravanjem medvjeda i mogu se provoditi bez posebne dozvole.

Različiti statuti Uredbe donose posebne aspekte potencijalnih ponuda promatranja i fotografiranja životinja: na primjer, prema Članku 4 Uredbe medvjedi brlozi smatraju se „konstrukcijom divljih životinja“, tj. konstrukcijom koju je stvorila divlja životinja i koja je neophodna za njeno razmnožavanje i opstanak. Nadalje, Članak 10 Uredbe određuje da se „konstrukcije divljih životinja“ ne smiju mijenjati, osim u određenim slučajevima (Članak 11), na primjer u slučaju znanstvenog istraživanja. Turističke aktivnosti ne ubrajaju se u te posebne slučajeve, što znači da nedavno korišteni brlozi i brlozi koji će se možda koristiti u budućnosti ne mogu biti dijelom komercijalnih ponuda promatranja medvjeda. Kao alternativa, pećina ili konstrukcija koja nalikuje medvjedom brlogu mogu se koristiti kao primjer zimskog staništa medvjeda.

### 3.2.2 Lovstvo

Iako su medvjedi strogo zaštićeni u Hrvatskoj, također su pravno definirani kao vrsta velike lovne divljači (Članak 3 Zakona o lovstvu). Zakon o lovstvu kao pravni okvir lova na medvjede u Hrvatskoj navodi Plan upravljanja smeđim medvjedom u Republici Hrvatskoj, ali i određuje da se medvjedi mogu koristiti u edukacijske svrhe i za obogaćivanje doživljaja divljih životinja u prirodnom okruženju, što daje legalnu pozadinu za razvoj komercijalnog proizvoda „promatranje medvjeda“.

Slovenski Zakon o divljači i lovstvu regulira upravljanje divljim životinjama, što uključuje planiranje, zaštitu, održivo upravljanje i praćenje divljih životinja. Prema slovenskom zakonu, upravitelji lovišta i državnih lovišta s posebnom namjenom odgovorni su za održivo upravljanje svom lovnom divljači u njihovoj nadležnosti. Zato svatko tko planira koristiti skloništa za promatranje medvjeda mora kontaktirati upravitelje lovišta i planirati takve aktivnosti u suradnji s njima.



Prema Članku 35 slovenskog Zakona o divljači i lovstvu, ilegalno je uznemiravati divljač na mjestima od-mora, brloženja i hranjenja ili je pratiti u lošim vremenskim uvjetima (poplave, ekstremna hladnoća, led, duboki snijeg). Iznimke mogu biti napravljene u istraživačke i edukacijske svrhe, ali za to je potrebna posebna dozvola Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i prehrane. Uz to, nekontrolirana terenska vožnja, branje divljeg voća i gljiva i prekomjerne rekreacijske aktivnosti, kao trčanje i planinarenje, mogu također u nekim slučajevima predstavljati nepotrebno uznemiravanje divljači. Upravo zato komercijalni turistički proizvodi povezani s medvjedima moraju biti prostorne i vremenski regulirani u koordinaciji s upraviteljima lovišta. Ako je taj zahtjev ispunjen, nije potrebna posebna dozvola Ministarstva. Također, Članak 41 slovenskog Zakona o divljači i lovstvu propisuje da hranilišta za medvjede mogu biti smještena samo na lokacijama određenim u planovima upravljanja s divljači. Zato korištenje mamaca za privlačenje medvjeda ili drugih zvijeri za aktivnosti povezane s turizmom u registriranim hranilištima određenim u planovima upravljanja s divljači nije zabranjeno.

### 3.2.3 Turizam

U Hrvatskoj su turističke aktivnosti regulirane Zakonom o pružanju usluga u turizmu. Važno je napomenuti da 12. poglavlje Plana upravljanja smeđim medvjedom u Republici Hrvatskoj daje pravni okvir za sve turističke djelatnosti povezane sa smeđim medvjedima, što uključuje promatranje medvjeda i nepotrošnu upotrebu medvjeda („Medvjedu prijateljski“ proizvodi i rukotvorine). To je dobra polazna točka za razvoj uspješnog proizvoda povezanog s medvjedima u prirodnom okruženju.

Slovenski Zakon o promociji turizma pravni je okvir koji definira aktivnosti javnih i privatnih institucija. Također, određuje uvjete za održavanje turističkih aktivnosti i organizaciju, upravljanje i prodaju turističkih proizvoda. Turističke ponude koje uključuju više od jedne aktivnosti (tj. prijevoz, smještaj, opskrba hranom itd.) zahtijevaju dozvolu koju izdaje slovenska Trgovačka komora. Turoperator moraju za svoje turističke ponude osigurati kvalificirano vodstvo; za turističke vodiče i pratitelje koji žele voditi turiste u turističkim turama povezanim s medvjedima preporučuje se edukacijski seminar „Nepotrošna upotreba medvjeda“, koji organizira Skupina za ekologiju životinja na Katedri za ekologiju i zaštitu okoliša Biotehnološkog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

## 3.3 Različiti oblici nepotrošne upotrebe medvjeda

Moguće je razviti različite oblike nepotrošne upotrebe medvjeda. Istraživanja provedena u Hrvatskoj i Sloveniji u okviru projekta LIFE DINALP BEAR pokazala su da neka lovačke organizacije u tim zemljama već nude usluge promatranja i fotografiranja medvjeda, a mnogi drugi su zainteresirani za pokretanje sličnih aktivnosti. Rezultati istraživanja također pokazuju da je najveći interes za promatranje/fotografiranje medvjeda tijekom ljetnih mjeseci, pa ne postoji vremensko preklapanje sa sezonom lova. To je dobra polazna točka za razvoj dobro strukturiranog komercijalnog „medvjedeg turizma“. Potencijalni turisti zainteresirani su za razvoj kompleksnijih, višednevnih turističkih tura, koje osim doživljaja divljih životinja nude i druge vanjske aktivnosti, kao hodanje, biciklizam i/ili kajakarenje te provođenje noći u šumi.

S obzirom na te rezultate istraživanja i trenutačnu društvenu i kulturnu situaciju u Hrvatskoj i Sloveniji, preporučuje se razvoj „iskustva“ povezanog s prirodom i medvjedima u sjevernim Dinaridima, koji se sastoji od tri ponude:

**„Promatranje medvjeda“:** Ponuda „Promatranje medvjeda“ usmjerena je na promatranje/fotografiranje medvjeda iz skloništa posebno dizajniranog za tu svrhu.

**„Medvjeda staza“:** „Medvjeda staza“ nije primarno usmjerena na promatranje medvjeda, nego na doživljaj medvjedeg staništa i medvjeda u njihovu prirodnom okruženju. To se postiže hodanjem duž medvjedih staza, praćenjem medvjedih tragova (otisaka, izmeta, brloga itd.), promatranjem medvjedeg ponašanja (označavanje i grebanje drveća) i shvaćanjem utjecaja te vrste na njezin okoliš (na životinje, šumu



„Medvjedu prijateljski“ šumski med iz pčelinjaka zaštićenog električnom ogradom (Foto: P. Drašković Pelc)

i ljude). Posebni detalji/karakteristike „medvjede staze“ ovisit će o lokaciji, godišnjem dobu i fokusu staze (je li fokus isključivo na medvjedima ili i na nekim drugim divljim životinjama), ali općenito će se temeljiti na principu vođenih šetačkih tura kroz šumu, koje uključuju 4 – 10 ljudi i traju 2 – 4 sata.

**„Suživot“:** „Suživot“ je u osnovi proizvod „povratak prirodi“, čiji je cilj promicanje povezanosti ljudi i prirode i poboljšavanje suživota s velikim zvijerima. Medvjedi su karizmatična vrsta, ali zbog potrebe za velikim staništem i oportunističkih navika hranjenja čine štete lokalnim zajednicama. Napadi na stoku često rezultiraju jakim emocionalnim reakcijama, što vodi zahtjevima za više lovačke kvote. „Proizvodi suživota“ koji će promovirati djelotvornu zaštitu stoke, korištenjem električnih ograda, pastira i pasa čuvara, mogu pomoći u povećanju tolerancije prema medvjedima i drugim velikim mesožderima te poboljšati njihovu dugoročnu zaštitu. Jedna od zanimljivih turističkih ponuda u sklopu ponude „suživot“ mogla bi biti pomoć pastirima na udaljenim pašnjacima.

Osim konkretnih turističkih paketa razvijenih unutar predloženih ponuda, predlažu se i dodatne ponude u obliku lokalnih proizvoda s oznakom „Medvjedu prijateljski“, kako bi se obogatila turistička ponuda i turistima osigurali suveniri. Divljim životinjama prijateljske i prirodi prijateljske i slične oznake postaju sve važnije potrošačima koji traže proizvode koji su prijateljski za okoliš i pridonose lokalnom gospodarstvu. Oznaka „Medvjedu prijateljski“ mogla bi se dodjeljivati onima koji primjenjuju medvjedu prijateljske pristupe, kao što je djelotvorna zaštita stoke, korištenje električnih ograda za šticeenje pčelinjih košnica ili korištenjem spremnika za otpad koji su otporni na medvjede. Med, sir, mesni proizvodi i rukotvorine označeni oznakom „Medvjedu prijateljski“ učvrstili bi vezu između medvjeda i lokalne zajednice, koji su jako isprepleteni u regiji sjevernih Dinarida. Takvi bi proizvodi mogli dobiti važno mjesto na domaćem i stranom tržištu, dati dodatnu vrijednost i prepoznatljivost korištenju „medvjedu prijateljskih“ praksi i poboljšati suživot ljudi i medvjeda.

## 4. SMJERNICE za nepotrošnu upotrebu medvjeda u sjevernim Dinaridima

Ove su smjernice kompilacija najboljih praksi u odgovornom medvjedem turizmu širom svijeta<sup>4</sup> prilagođenih lokalnoj situaciji u sjevernim Dinaridima. Pripravljene su tako da imaju minimalan utjecaj na medvjede, a u isto vrijeme da korisnicima ponude visokokvalitetan doživljaj prirode.

### 4.1 Opće smjernice

#### 4.1.1 Osposobljavanje vodiča

Kako bi se iz susreta s jednom od prirodnih najkarizmatičnijih vrsta izvuklo najviše, ali u isto vrijeme se osiguralo da to jedinstveno iskustvo divljih životinja ne utječe negativno na jedinke medvjeda i na cijelu vrstu općenito, iznimno je važno da se turizam/promatranje/fotografiranje povezano s medvjedima provodi pod vodstvom i nadgledanjem kvalificiranog vodiča (Curtin, 2010.). Lokalna lovačke i druge organizacije iz Hrvatske i Slovenije, kao i one iz drugih zemalja koje žele ponuditi usluge medvjedeg turizma, moraju osigurati da te usluge provode iskusni vodiči, koji prate goste tijekom cijele ture. Vodiči moraju proći formalni trening koji uključuje temeljna znanja iz biologije, ekologije i ponašanja medvjeda (pogledaj Prilog I), svijesti o okolišu, sigurnosti ljudi i pravilnom reagiranju na nesreće i hitne slučajeve (uključujući tečaj prve pomoći) i interakcije s medvjedima koje su sigurne, edukativne i neuznemirujuće. Školovan vodič mora odlično poznavati lokalno područje, mora imati razuman pristup sigurnosti i dovoljno tehničkih vještina za djelovanje na terenu (terenska vožnja, vođenje grupe na terenu, upotreba radijske stanice VHF itd.). Na kraju, ne treba posebno naglašavati kako školovani vodiči moraju imati odlične komunikacijske vještine i poznavati strane jezike.

Kako bi dosegli spomenutu razinu osposobljenosti, preporučuje se da budući vodiči pohađaju službeni tečaj za osposobljavanje vodiča. Najbolje bi bilo kada bi organizatori koji nude promatranje/fotografiranje i druge oblike medvjedeg turizma u zemlji zaposlili vodiče koji su završili takav tečaj. Vodiči bi tečaj sigurnosti trebali redovito nadopunjavati.

Na kraju, školovani vodiči neće jamčiti samo sigurnost i ljudi i medvjeda, nego i uspjeh i obogaćivanje svake turističke ture povezane s medvjedima tako što će posjetiteljima davati detaljne i točne informacije o biologiji, ekologiji i ponašanju medvjeda. Uzimajući u obzir kompliciran odnos ljudi i medvjeda, važno je da turistički operateri ulože dodatni trud u interpretativno prenošenje informacija na svojim izletima; školovani vodiči ne samo da trebaju posjedovati znanja iz biologije, ekologije i ponašanja medvjeda, nego i vještine i iskustvo da to znanje prenesu gostima.

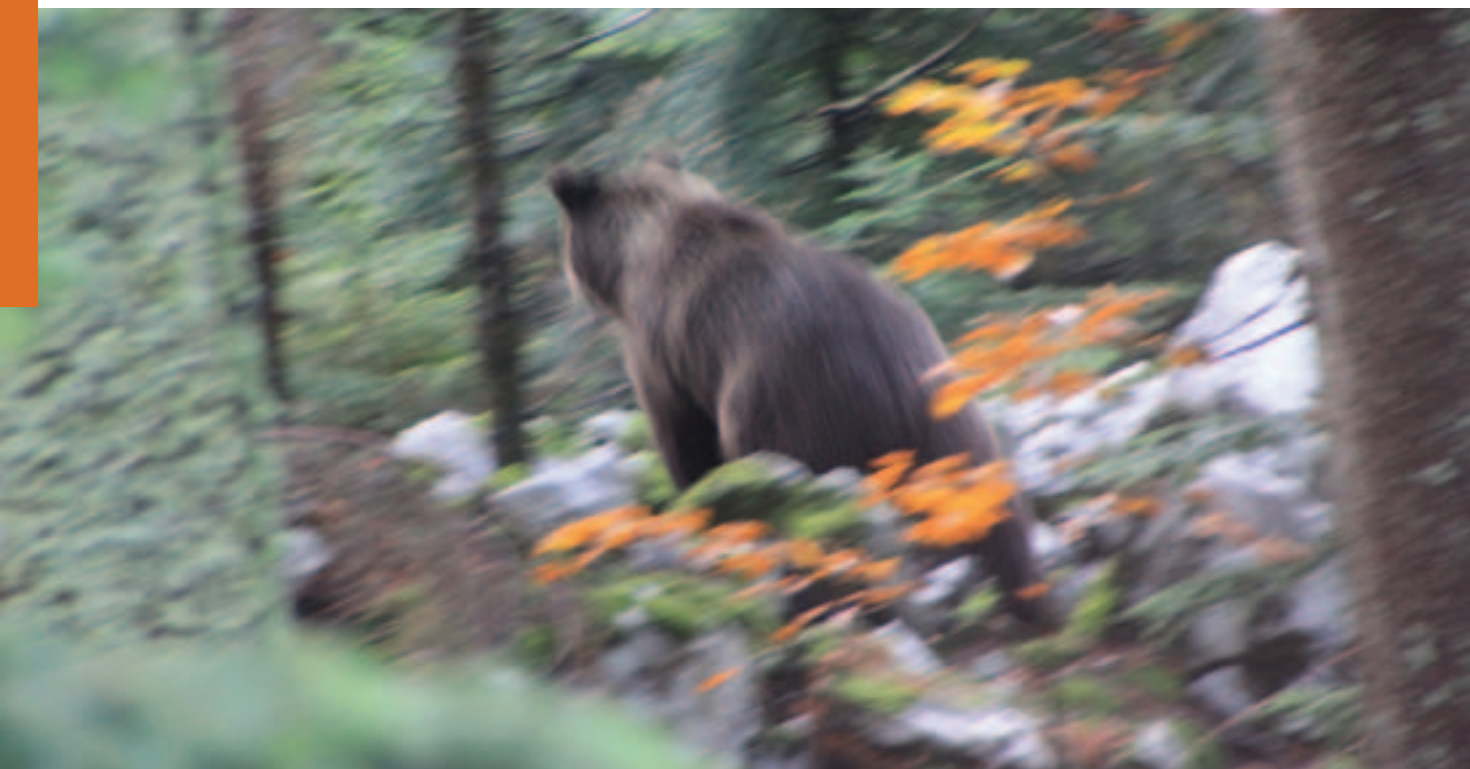
#### 4.1.2 Kratke upute za sigurnost i edukaciju

Promatranje divljih životinja i profesionalno fotografiranje odvija se pod odgovornošću pojedinog svakog turoperatera. Zato informiranje o sigurnosti mora biti obavezna ishodišna točka svakog iskustva promatranja medvjeda (ustvari, svakog doživljaja divljih životinja). Treba ga održati vodič, koji je za to posebno pripremljen tijekom edukacije. Informiranje se mora obaviti na jeziku koji najbolje razumiju svi turisti i mora naglasiti sljedeće:

- Gostima se unaprijed moraju dati svi informacijski detalji (letci, karte itd.), koji su bitni za vrhunski doživljaj divljih životinja i koji osiguravaju najveću sigurnost.
- Preporučuje se da sudionici „medvjedeg doživljaja“ potpišu izjavu za preuzimanje odgovornosti i odricanje od odštete.

<sup>4</sup>Prijedlog za dodatno čitanje: U.S. Fish & Wildlife Service 2013, Commercial Bear Viewing Association of British Columbia 2014; helpful information can be found also at the site of Finpro, an association funded by the Finnish government, at: [http://www.visitfinland.fi/wp-content/uploads/2015/07/OF\\_Wildlife\\_Turvallsuus-luonnon-tarkkailussa\\_eng.pdf](http://www.visitfinland.fi/wp-content/uploads/2015/07/OF_Wildlife_Turvallsuus-luonnon-tarkkailussa_eng.pdf)





*Medvjedi izbjegavaju ljude. Naše aktivnosti moraju što manje uznemiriti medvjede (Foto: S. Reljić)*

- Od gostiju se traži da uvijek budu u blizini vodiča i da ne odlutaju s utvrđenih staza.
- Gostima se savjetuje da se prikladno odjenu i budu spremni na iznenadne promjene vremena.
- Organizatori moraju omogućiti da medicinska pomoć može stići na svaki teren na kojem se odvija tura ili moraju pripremiti alternativni plan u hitnim situacijama. Također, lokalne službe spašavanja moraju znati gdje se nalaze stalna mjesta za promatranje medvjeda.

#### **4.1.3 Interpretacija**

Osposobljeni vodiči moraju imati vještine i znanja koja im omogućavaju posredovanje znanja o biologiji, ekologiji i ponašanju vrste svojim gostima. Najvažnije točke koje pokriva takva interpretacija su:

- Prikaz lokalne biologije, ekologije i ponašanja medvjeda (vidi i Prilog I).
- Što je privikavanje medvjeda na čovjeka (vidi i Prilog II).
- Neka područja unutar medvjedeđeg staništa važnija su od drugih. To se posebno odnosi na područja hranjenja i brloženja. Zato je često važno postaviti ograničenja kretanja do i unutar područja praćenja/promatranja medvjeda u suradnji s upraviteljima lovišta.
- Općenito, medvjedi ne smiju biti uznemireni tijekom tura praćenja/promatranja medvjeda. Buka i kretanje tijekom takvih tura moraju se svesti na minimum, a korištenje bljeskalice pri fotografiranju mora se zabraniti. Štoviše, gostima se ne smije dopustiti nikakva interakcija s medvjedima.
- Medvjedi su znatiželjne životinje sa snažnim osjetom mirisa, pa gosti trebaju izbjegavati korištenje jakih parfema i dezodoransa. Iz istog razloga za vrijeme promatranja medvjeda ne smije se pušiti.

#### 4.1.4 Poslovne okolnosti

Svi organizatori koji nude usluge praćenja/promatranja/fotografiranja medvjeda moraju unaprijed osigurati sve potrebne dozvole, izdati obavijesti i obaviti druge potrebne dogovore. Tvrtke koje žele ulagati u nepotrošne upotrebe divljih životinja moraju se voditi odgovorno te se uključiti ne samo u zaštitu prirode, nego i uzeti u obzir lokalne običaje i kulturu. U tom smislu tvrtke koje se bave promatranjem divljih životinja ne smiju ugroziti ni poslovanje drugih. Napokon, organizatori doživljaja prirode trebaju uspostaviti sustave za dobivanje povratnih informacija o svojim turama, koji bi ih obavještavali o održivosti, kvaliteti i sigurnosti njihovih tura.

#### 4.1.5 Upravljanje rizicima

Sve organizacije i tvrtke koje se bave praćenjem/promatranjem/fotografiranjem medvjeda moraju održavati najviše standarde brige i sigurnosti gostiju i medvjeda. Kako bi se to postiglo, mora se izraditi detaljan nacrt za djelovanje u hitnim i nepredviđenim situacijama, i unutarnji (u sklopu izleta) i vanjski (suradnja s lokalnom vlasti, zdravstvenim službama itd.), koji će upravljati djelovanjem u hitnim slučajevima i jamčiti najbolje ishode. Svi vodiči koji sudjeluju u medvjedem turizmu moraju biti za to odgovarajuće školovani i od njih se očekuje da su to sposobni u potpunosti provesti kad zatreba.

### 4.2 Posebne smjernice za nepotrošnu upotrebu medvjeda u turizmu

Dok se prethodni prijedlozi/smjernice mogu shvatiti kao pripreme, uspjeh bilo kojeg doživljaja medvjeda oslanjat će se uglavnom na primjeni smjernica koje slijede. Razlikujemo opće smjernice koje služe za postavljanje okvira za doživljaj medvjeda i smjernice za promatranje medvjeda iz skloništa, za vrijeme dugih šetnji („Medvjeda staza“) i u sklopu proizvoda „Suživot“, čiji je cilj promoviranje odgovornog uzgoja životinja na farmama i poboljšavanje suživota velikih zvijeri i poljoprivrede. Kako je već spomenuto, sve smjernice za promatranje medvjeda u sjevernim Dinaridima pripravljene su s ciljem omogućavanja jedinstvenog i sigurnog doživljaja medvjeda u prirodnom okruženju, sa što je moguće manjim utjecajem na njih.

#### 4.2.1 Opće smjernice za sve oblike medvjedeg turizma

- Sve aktivnosti u medvjedem staništu moraju se odvijati tako da se uznemiravanje medvjeda dovede u najmanju mjeru. Gdje god je moguće, kritične lokacije medvjedeg staništa, kao što su važni brlozi i hranilišta, moraju se izbjeći. U pripremama za turu važna je uska suradnja s upraviteljima lovišta kako bi se definirala ta kritična mjesta u staništu.
- Kako bi ljudsko ponašanje postalo što predvidljivije medvjedima, vodiči bi trebali težiti tome da medvjede ture promatranja/fotografiranja uvijek budu na istim lokacijama, u isto doba dana i da jednako traju.
- Možda će biti potrebna prostorna i vremenska ograničenja ljudskih aktivnosti na određenim područjima kako bi se osiguralo da plahi i manje tolerantni medvjedi također mogu doći do hranilišta.
- Privikavanje medvjeda na hranu mora biti detaljno objašnjeno (vidi Prilog II), kao i zašto je iznimno važno osigurati da se poduzmu sve mjere predostrožnosti kako bi se to izbjeglo za vrijeme promatranja medvjeda. Kako bi se to ostvarilo, nikakav otpad ne smije se ostaviti u šumi, a ostaci hrane moraju se spakirati u spremišta otporna na medvjede i vodič ih cijelo vrijeme mora imati uza se.
- Treba upozoriti na odgovorno i očekivano ponašanje gostiju za vrijeme putovanja prema i iz područja praćenja/promatranja medvjeda, kao i za boravka u njima.
- Gosti moraju biti upoznati s vrstama očekivanih susreta s medvjedima, kao i s rizicima i radnjama/ponašanjem za vrijeme neželjenih ili neplaniranih susreta. Gosti u potpunosti moraju biti svjesni rizika

uključenih u praćenje/promatranje medvjeda i moraju znati barem osnovne potrebne postupke u slučaju nesretnog slučaja i ozljede u susretu s medvjedom (koga kontaktirati, kamo ići itd.).

- Alkohol se ne smije konzumirati tijekom nijedne aktivnosti medvjedeg turizma. Ni osoblje ni gosti ne smiju sudjelovati u aktivnostima ako su pod utjecajem alkohola ili drugih opojnih supstancija. Sudionici moraju biti jasno obaviješteni o zabranama što se tiče opojnih supstancija.

#### 4.2.2 Posebne smjernice za promatranje medvjeda iz skloništa – „Promatranje medvjeda“

Zbog skrovitog načina života i male gustoće populacije medvjeda u Europi, jedna od najboljih metoda koja omogućuje bliski susret s medvjedima je korištenje skloništa za promatranje divljih životinja. Takva skloništa imaju prednost jer se divlje životinje mogu promatrati izbliza, a da ih se ne uznemiruje, udobna su i sigurna. Također, omogućuju osobama koje upravljaju divljim životinjama da kontroliraju, ograniče i usmjere prtok turista, što jamči održivo djelovanje tura. Pri planiranju izgleda i aktivnosti proizvoda „Promatranje medvjeda“ korištenjem skloništa treba uzeti u obzir sve što se odnosi na funkcionalnost skloništa i njegov utjecaj na okoliš, profil korisnika, upravljanje i financiranje te treba pribaviti potrebna odobrenja.

##### Osnovne okolnosti u vezi s oblikom i upotrebom skloništa za promatranje divljih životinja<sup>5</sup>

Općenito, korištenje skloništa za promatranje divljih životinja privlači četiri različite skupine korisnika. Prva je skupina šira javnost, obično smještena u skloništa za 10-20 ljudi. Doživljaj divljih životinja tu je obično nekvalitetan, besplatan i rijetko traje više od 30 minuta; ovaj oblik skloništa rijetko se povezuje s ponudom promatranja medvjeda. Ljubitelji prirode druga su skupina koja može koristiti skloništa. Ova skupina entuzijasta spremna je platiti korištenje skloništa, a za uzvrat zahtijeva viši standard komfora u skloništu. U usporedbi s prethodnom skupinom, skloništa za ljubitelje prirode općenito su dizajnirana za smještaj do 12 ljudi, a u isto vrijeme nude osnovnu opremu. Glavni fokus ovih skloništa promatranje je divljih životinja, a ne fotografiranje, ali moraju imati prozore kako bi se omogućilo gostima da ipak snime te impresivne životinje. Skloništa za ljubitelje fotografije visoko su specijalizirana i složena. Obično su dizajnirana za najviše pet ljudi, imaju samo prizemlje, nisu okrenuta prema suncu u zoru ili u sumrak i nude zanimljive pozadine. Takva skloništa obično nude mogućnost snimanja fotografija s tri različite strane skloništa i smještena su na lokacijama gdje su šanse za susret s medvjedima vrlo visoke (više od 80 posto). Naposljetku, još jedna skupina koja bi mogla biti zainteresirana za korištenje skloništa su elitni turisti; skloništa za tu skupinu korisnika moraju kombinirati jednu ili više osobina prethodnih tipova skloništa (ovisno o fokusu ponuđenih usluga) u kombinaciji s različitim tipovima dodatne opreme.

Nisu sve vrste skloništa pogodne za sve vrste doživljaja promatranja divljih životinja; svaka vrsta skloništa ima posebne prednosti i nedostatke koje treba uzeti u obzir kada se planira ponuda promatranja divljih životinja. Skloništa u šatorima su jeftina, lako prenosiva i skoro uopće ne utječu na okoliš te su zato najpogodnija za spontane i kratkoročne doživljaje divljih životinja u prirodi te za divlje životinje koje ne dolaze često na unaprijed poznate lokacije. Nasuprot tome, trajna skloništa građena su u puno različitih oblika i od različitih materijala te nude različite razine kvalitete, udobnosti i cijena, a mogu biti statična ili dizajnirana tako da se mogu transportirati. Svi ovi čimbenici u kombinaciji s profilom ciljne grupe definirat će konačan dizajn trajnog skloništa.

Skloništa za promatranje divljih životinja moraju udovoljiti postojećim propisima o zaštiti prirode i sigurnosti, biti u skladu s dobrom praksom gradnje i sagrađena da traju, moraju biti sigurna, pristupačna i dobro uklopljena u okoliš i pogodna za namijenjene aktivnosti. Lokacija i smještaj skloništa od ključne je važnosti za uspješnost svakodnevnih ponuda promatranja divljih životinja: općenito, skloništa trebaju biti okrenuta prema sjeveru, kako bi se mogla iskoristiti bočna svjetlost rano ujutro i u kasnim večernjim satima (**Napomena:** iznimke ove preporuke trebaju se pomno razmotriti i prihvatiti samo ako poboljšavaju ponuđeni doživljaj divljih životinja). Pozadina je važan čimbenik u fotografiranju divljih životinja i zato

<sup>5</sup>Prijedlog za dodatno čitanje: McLuckie et al. 2014.





*Sklonište za fotografiranje medvjeda (Foto: P. Draškovič Pelc)*

se preferiraju zanimljive, nejednolične pozadine bez umjetnih konstrukcija. Isti se principi primjenjuju za prednji plan, koji također mora biti bez umjetnih objekata i stvari koje bi zaklanjale pogled iz skloništa, kao što je drveće i grmlje. Kao što je već spomenuto, skloništa bi trebala biti smještena na lokacijama na kojima postoje najveći izgledi da se vide divlje životinje i zato je vrlo važno poznavanje terena i ponašanje vrsta za uspješnost cijele operacije.

Vanjski i unutarnji dizajn skloništa od iznimne je važnosti za uspjeh doživljaja divljih životinja u prirodi. Kod vanjskog dizajna mora se uzeti u obzir vrsta staništa i ciljne divlje životinje te grupe korisnika koji će naposljetku i koristiti sklonište. Skloništa bi trebala biti izrađena od lokalnih materijala izrađenih na održiv način i u lokalnim stilovima gradnje gdje je to moguće. Konačni je cilj da se sklonište „uklopi“ u prirodni okoliš bez „isticanja“, i za korisnike skloništa i za divlje životinje koje se promatraju. Isto tako, unutarnji dizajn skloništa jako će ovisiti o skupini korisnika, pri čemu posebno treba uzeti u obzir dodatnu opremu, smještaj fotografske opreme, vrstu i kvalitetu prozora i ventilacije. Medvjedi imaju jako razvijeno osjetilo njuha, pa je potrebno imati visoki dimnjak, koji čovjekov miris neće raširiti u razini tla. Uz to, treba uzeti u obzir i vrstu materijala za pod koji će utišati kretanje u skloništu, postojanje priključenog odvojenog suhog toaleta, krevete, pokrivenost GSM signalom, wi-fi povezanost i struju.

Za skloništa za promatranje medvjeda preporučuje se da zidovi budu od 9 milimetara debelih lesomitnih ploča ili sličnog materijala. Naposljetku, preporučuje se da se što ranije odredi upravitelj skloništa za promatranje medvjeda i da ga se uključi u proces stvaranja nacrti i gradnje skloništa. U slučaju Hrvatske i Slovenije, za održavanje, čišćenje i servisiranje skloništa bi morale biti odgovorne organizacije koje su odgovorne i za upotrebu skloništa za promatranje medvjeda.



*Zabranjeno je bez pratnje koja poznaje teren i situaciju prilaziti medvjedem brlogu i ulaziti u njega (Foto: M. Krofel)*

#### Posebne preporuke za promatranje medvjeda iz skloništa

- Pristup mjestu promatranja medvjeda vozilom mora biti takav da se medvjedi što manje uznemiruju. Gdje god je moguće moraju se izbjegavati kritična mjesta u staništu, kao što su važna područja brloženja i hranjenja. Zato je važna suradnja s upraviteljima lovišta kako bi se utvrdila ta kritična mjesta.
- Pri pristupanju skloništu vrijede iste preporuke kao i za „medvjede staze“ (vidi potpoglavlje 4.2.3.).
- Promatranje medvjeda iz skloništa uvijek bi trebao nadgledati iskusan vodič.
- Dok su u skloništu, korisnici ne smiju koristiti jake parfeme.
- U skloništu nije dopušteno pušenje.
- U sklonište je dopušteno donošenje hrane, ali vrijede ista sigurnosna pravila kao za sve turističke ture povezane s medvjedima što se tiče privikavanja medvjeda na hranu (vidi također Opće smjernice opisane u potpoglavlju 4.2.1. i Prilogu I).

#### **4.2.3 Posebne smjernice za doživljaj medvjeda povezan s promatranjem okoliša – „Medvjeda staza“**

Proizvod „Medvjeda staza“ nije primarno usmjeren na promatranje medvjeda, nego na doživljaj medvjedeg staništa i medvjeda u njihovu prirodnom okruženju. Sastoji se od hodanja medvjedim stazama, traženja medvjedih znakova (otisci šapa, izmet, brlozi itd.), praćenja medvjedeg ponašanja (obilježavanje i grebanje drveća) i shvaćanja utjecaja vrste na njezin okoliš (na druge životinje, šumu i ljude).



#### Opće preporuke za proizvod „Medvjeda staza“<sup>6</sup>:

- „Medvjede staze“ moraju se utvrditi u postojećem umjetnom (koji je napravio čovjek) ili prirodnom okolišu tako da ne prouzroče fragmentaciju nedirnutih područja.
- „Medvjede staze“ i njihova zona utjecaja moraju izbjegavati kritična mjesta u medvjedem staništu, kao što su važna mjesta hranjenja i brloženja.
- „Medvjede staze“ moraju nuditi različite doživljaje, zanimljive svima, tako da se smanji mogućnost da korisnici odlutaju od skupine. Ako je moguće, takva bi staza trebala nuditi mogućnost promatranja drveća koja medvjedi koriste za obilježavanje i grebanje, otiske šapa, izmet te tragove medvjedeg hranjenja.
- Općenito, „medvjede staze“ trebaju nuditi grupirane aktivnosti, a ne raspršene po cijeloj šumi.
- Utjecaj proizvoda „Medvjeda staza“ na medvjede i okoliš mora se svesti na najmanju mjeru.



Možemo tražiti otiske medvjedih šapa duž medvjede staze (Foto: S. Reljić)

#### Posebne preporuke za proizvod „Medvjeda staza“:

- Preporučuje se da maksimalan broj ljudi u skupini na „medvjedojoj stazi“ bude 12 – 15.
- Preporučuje se da na jednog vodiča ima najviše 8 gostiju.
- U mnogim slučajevima ponašanje skupine može više uznemiriti medvjede i ostale divlje životinje od veličine skupine, zato se vodiči i njihova skupina uvijek moraju ponašati primjereno u susretu s medvjedom, bez obzira na veličinu skupine.
- Članovi jedne skupine za promatranje moraju biti udaljeni jedni od drugih za dužinu ruke, jer se medvjedi osjećaju ugroženijima od dvije ili više skupina nego od jedne povezane.
- Za vrijeme hodanja medvjedom stazom skupina mora stvarati dovoljno buke da se spriječe iznenadni susreti s medvjedom (Napomena: treba uzeti u obzir korištenje „medvjedeg zvona“).
- Zbog sigurnosti, vodiči bi trebali izbjegavati praćenje medvjeda pri lošoj vidljivosti (uključujući sumrak, vrijeme poslije svitanja i za vrijeme magle i kiše).

#### **4.2.4 Posebne smjernice za proizvod „Suživot“**

Prisutnost pastira na pašnjacima tradicionalna je metoda čuvanja stoke koja djelotvorno štiti od napada velikih zvijeri. Ipak, ta je praksa napuštena u brojnim područjima gdje žive velike zvijeri. Danas ovce i ostala stoka hodaju slobodno, bez pastira koji bi ih štitili, a noću često nisu zatvorena u sigurnim ograđenim prostorima, što povećava rizik od napada medvjeda. Napadi na stoku zato su uobičajeni u područjima gdje žive velike zvijeri, što suživot između ljudi i zvijeri čini složenim i teškim.

Život pastira i njihovi svakodnevni zadaci mogli bi se pretvoriti u privlačan turistički proizvod koji bi mogao aktivno pridonijeti poboljšanju suživota ljudi i medvjeda. Kako tradicija da pastir čuva stado

<sup>6</sup>Preporuke za dodatno čitanje: Cawood Hellmund 1998.





*Pastirstvo kao jedinstveni turistički proizvod (Foto: J. Suhadolnik)*

polako nestaje, važno je da se taj oblik turističke ponude ostvari u suradnji s organizacijama koje mogu ponuditi rad s iskusnim pastirima. U takvoj ponudi „suživota“, izučeni bi pastiri koordinirali, educirali i upoznali turiste sa životom i svakodnevnim poslom pastira: turisti bi sudjelovali u svakodnevnim pastirskim poslovima, sa žarištem na sprečavanje napada velikih zvijeri. Preporučuje se da se i druge lokalne aktivnosti, kao što su planinarenje, biciklizam, proizvodnja sira, sakupljanje bilja itd., također ponude turistima. Proizvodi koji su proizvedeni na „medvjedu prijateljski“ način i koji su označeni oznakama „Medvjedu prijateljski“ također mogu dobiti važno mjesto na domaćem i stranom tržištu.

No, oznaka „Medvjedu prijateljski“ više je od marketinškog alata: ona označava toleranciju i suživot medvjeda i ljudi.

#### Posebne preporuke za proizvod „Suživot“:

- Kada se oglašava proizvod „Suživot“, uvjeti rada i smještaja moraju biti jasno objašnjeni, kao i činjenica da je posao koji će morati obavljati turist – pastir često fizički zahtjevan i da je mogućnost susreta s medvjedima mala.
- Zadaci turista – pastira moraju biti jasno definirani.
- Pastirski smještaj obično je u malim i jednostavnim prostorima, a jedan pastir može uspješno trenirati najviše četiri čovjeka. Posljedično, proizvod „Suživot“ preporučuje se samo za male turističke skupine.
- Ovaj proizvod mora osigurati osnovne informacije o medvjedima, lokalnoj flori i fauni i o tehnikama preživljavanja te može uključiti i osnovni terenski rad s foto-zamkama.

## 5. Citirana literatura

Cawood Hellmund P (1998) Planning trails with wildlife in mind. A handbook for trail planners. Trails and Wildlife Task Force, Colorado State Parks, Hellmund Associates.

Commercial Bear Viewing Association of British Columbia (2014) Best practices for bear viewing. <http://www.bearviewing.ca/best-practices.htm>

Curtin S (2010) Managing the wildlife tourism experience: the importance of tour leaders. *International Journal of Tourism Research* 12: 219-236.

Goodwin H, Johnston G, Warburton C (2000) Tourism & Carnivores - The challenge ahead. WWF-UK.

Green R, Giese M (2004) Negative effects of wildlife tourism on wildlife. In: Higginbottom K (ed) In: *Wildlife tourism: Impacts, Management and Planning*, 81-98. Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism.

Higginbottom K, Buckley R (2003) Viewing of free-ranging land-dwelling wildlife. CRC for Sustainable Tourism, Gold Coast, Queensland.

Higginbottom K, Tribe A (2004) Contributions of wildlife tourism to conservation. In: Higginbottom K (ed) In: *Wildlife tourism: Impacts, Management and Planning*, 99-124. Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism.

Linnell JDC, Ericson M (2008) Coexisting with large carnivores - The challenge and the opportunity. ISBN 978-82-426-1941-9, ISBN 978-82-426-1941-9, ISBN 978-82-426-1941-9.

McLuckie M, Wildstrand S, Birnie N (2014) Wildlife watching hides. Rewilding Europe, Nijmegen, The Netherlands.

Moscardo G, Woods B, Greenwood T (2001) Understanding visitor perspectives on wildlife tourism. Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism.

Secretariat of the CBD (2015) Tourism supporting biodiversity - A manual on applying the CBD Guidelines on Biodiversity and Tourism Development. Montreal, Canada.

U.S. Fish & Wildlife Service (2013) Best practices for polar bear viewing. [http://www.adfg.alaska.gov/static/viewing/pdfs/polar\\_bear\\_viewing\\_best\\_practices\\_usfws.pdf](http://www.adfg.alaska.gov/static/viewing/pdfs/polar_bear_viewing_best_practices_usfws.pdf)

Valentine P, Birtles A (2004) Wildlife watching. In: Higginbottom K (ed) In: *Wildlife tourism: Impacts, Management and Planning*, 15-34. Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism.

World Tourism Organization (2014) Towards measuring the economic value of Wildlife Watching tourism in Africa. United Nations World Tourism Organization, Madrid, Spain.

# Prilog I

## Biologija, ponašanje, ekologija i status smeđih medvjeda u Europi

Smeđi medvjed (*Ursus arctos*) najraširenija je i jedna od najvećih vrsta medvjeda na Zemlji. U Europi smeđi se medvjedi mogu naći u mnogim staništima, na području od tundre na sjeveru do Mediterana na jugu. Odrasli mušjaci imaju više od 200 kilograma, a ženke su obično manje i imaju otprilike 120 kilograma. Medvjedi su obično samotne životinje, nisu teritorijalni, pa na istom području često živi više medvjeda. Susretanja više jedinki nisu neuobičajena i obično se događaju na mjestima gdje je obilje hrane.

### Životni ciklus

Smeđi se medvjedi u Europi pare od travnja do lipnja; zatim slijedi razdoblje trudnoće od 180 do 270 dana te se u vrijeme ženkina brloženja okoti od 1 do 3 mladunca. Mladunci smeđeg medvjeda vrlo su ranjivi, jer se rađaju slijepi, bez dlake i teški otprilike 340 grama. No, jako brzo rastu i do svog prvog ljeta mogu doseći oko 25 kilograma. Mladunci sišu mlijeko do 18 mjeseci starosti, no postupno jedu i drugu raznoliku hranu, a s majkom mogu ostati dvije godine. Smeđi medvjedi spolno sazriju u četvrtoj godini i mogu živjeti do 20 godina u divljini.

Kako bi se privikli na ograničene izvore hrane, smeđi medvjedi u Europi spavaju zimski san. Ovisno o zemljopisnoj širini, brloženje može trajati od dva do šest mjeseci. Smeđi medvjedi mogu sami iskopati svoj brlog ili pronaći prirodnu spilju ili šuplje stablo u kojima mogu hibernirati. Za to se vrijeme medvjedi ne hrane i u potpunosti ovise o sakupljenim masnim rezervama tijela; također, za vrijeme hibernacije ženke okote mladunce.

### Prehrana

Smeđi su medvjedi svežderi i njihova prehrana ovisi o godišnjim dobima – od trave i izdanaka u proljeće do voća i kukaca ljeti, oraha i šljiva u jesen. Tijekom cijele godine medvjedi jedu korijenje, kukce, sisavce i med.

### Smeđi medvjedi u Europi

Iako često proganjani u prošlosti, populacije smeđih medvjeda na europskom kontinentu posljednjih su se godina oporavile; procjenjuje se da trenutačno u Euroaziji živi više od 100.000 medvjeda, od kojih oko 70.000 živi na području bivšeg Sovjetskog Saveza. Druge važne populacije u Europi su u Skandinaviji (više od 5000 jedinki), na Karpatima (više od 7000 jedinki) i u Dinarsko-Pindskom gorju (više od 3000 jedinki).

### Prijetnje zaštiti i prioriteti

Glavne prijetnje zaštiti vrste u Europi su uništenje staništa, krivolov i ograničena tolerancija/prihvatanje medvjeda, što se može dokazati ilegalnim ubijanjem. Sa sve većom potrebom za gradnjom cestovne infrastrukture, sve se više smanjuje i fragmentira stanište medvjeda. Veliki infrastrukturni zahvati (autoceste, željezničke pruge, vjetroparkovi) izravno utječu na populacije medvjeda povećanjem smrtnosti (sudari s vozilima) i neizravno kroz populacijsku i genetsku fragmentiranost.

Smeđi medvjedi širom Europe (kao i drugdje) napadaju stoku i ulaze u različite negativne interakcije s ljudima (uništavanje imovine, pretraživanje otpada, približavanje ljudskim naseljima). Ljudi se po prirodi boje takvih interakcija, što često rezultira ubijanjem medvjeda u obrani. Zato je potrebno neprekidno ulagati u edukaciju, informiranje i provođenje zakona. Nadalje, potrebno je stvoriti poštene i demokratske institucije, koje bi pri donošenju odluka u upravljanju medvjedima i velikim zvijerima uzele u obzir i probleme ljudi na tom području (Linnell & Ericson, 2008).





*Kada medvjed stoji na stražnjim nogama, to je znak radoznalosti. Ako ste vidjeli medvjeda, pobrinite se da budete primijećeni (Foto: M. Masterl)*

### **„Jesu li smeđi medvjedi agresivni?“**

Smeđi medvjedi rijetko napadaju ljude. Kada su uznemireni, obično se povuku. Napadi na ljude su rijetki i događaju se kada je medvjed ozlijeđen ili kada ženka brani mladunce.

### **„Zašto trebamo medvjede u divljini?“**

Ne samo da su „jednostavno“ karizmatični i impresivni, medvjedi imaju i vrlo važnu ekološku ulogu. Medvjedi su znak zdravog i produktivnog šumskog okoliša, koji je sposoban podupirati brojne, raznolike ekološke procese i vrste, što uključuje bilje, gljive, šumsko voće i divlje životinje. Unutar takva okoliša smeđi medvjed ima važnu ekološku ulogu kao raznositelj sjemenja. Kako su medvjedi uglavnom vegetarijanci i kreću se po jako velikom prostoru, pritom raznose neprobavljene sjemenke biljaka širom svog velikog životnog prostora. No, ponekad se medvjedi u Europi hrane i mesom: kao lovci, medvjedi love slabe i bolesne životinje te tako pridonose prirodnoj selekciji. Kao lešinari, medvjedi se hrane mrtvim životinjama, koje bi inače onečistile šumski okoliš i širile zarazu.

Medvjedi se često smatraju „krovnom“ vrstom: zbog svoje potrebe za velikim nedernutim prirodnim područjima, zaštita njihova staništa nema samo pozitivan utjecaj na tu vrstu, nego i za druge vrste koje s njima dijele stanište.



## Prilog II

### Važan dio turizma povezanog s divljim životinjama: Mamljenje divljih životinja

Mamljenje je vrlo korisna praksa privlačenja divljih životinja, ali i najčešća tema rasprava u turizmu povezanom s divljim životinjama (Moscardo et al. 2001.). Brojne su se studije fokusirale na različite probleme povezane s tim da gosti ili turistički vodiči mame divlje životinje te najčešće ističu promjene u hranjenju i reproduktivnom ponašanju određene vrste ili jedinke. Osim mogućih promjena u biologiji i ponašanju određene vrste divljih životinja, mamljenje divljih životinja ima i etički/filozofski aspekt. Često se raspravljalo o tome kako mamljenje divljih životinja podupire stereotipe o životinjama kao objektima ili igračkama za zabavu posjetitelja te da je to nekompatibilno s „ekosustavnim pristupom“ na kojem bi se turizam povezan s divljim životinjama trebao temeljiti. S druge strane, mamljenje divljih životinja moglo bi biti potrebno kako bi se postigla veća posjećenost životinja, što je nužno za uspostavljanje uspješnog projekta promatranja divljih životinja. Zato mamljenje treba vrlo pomno razmotriti i zatim upražnjavati nakon detaljne procjene njegova utjecaja. U slučaju hranjenja medvjeda u sjevernim Dinaridima, što je ionako mjera (dodatna prehrana) koja se provodi u upravljanju vrstom, mamljenje u svrhu promatranja medvjeda ne bi trebao biti veći problem. Ako se u okviru medvjedeg turizma u sjevernim Dinaridima odluči za mamljenje medvjeda, dodatna prehrana mora omogućiti povećanje posjećenosti životinja nužno za uspješno ostvarenje projekta promatranja medvjeda, ali u isto vrijeme i jamčiti da se životinje neće naučiti na hranjenje ili da se njihove prirodne navike hranjenja neće promijeniti. Mamac mora biti što sličiji medvjedjoj prirodnoj hrani i ne smije se postavljati duž ruta koje gosti koriste za prijelaz iz jednog područja u drugo. Samo registrirana hranilišta smiju se koristiti za promatranje medvjeda.



Medvjedi se hrane na hranilištu (Foto: M. Stergar)





Autori: Alexandros Karamanlidis, Irena Kavčič, Aleksandra Majić Skrbinšek, Lidija Bernardić, Mateja Blažič, Slaven Reljić, Đuro Huber

Prijevod i lektura: Morana Zajec, Slaven Reljić, Đuro Huber

Izdavač: Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagreb, Zavod za biologiju, Sveučilište u Ljubljani, Biotehnološki fakultet, Odsjek za biologiju

Preporučeno citiranje: Karamanlidis A, Kavčič I, Majić Skrbinšek A, Bernardić L, Blažič M, Reljić S, Huber Đ (2016) Nepotrošna upotreba smeđih medvjeda u turizmu: smjernice za odgovorno upravljanje. Zagreb, Veterinarski fakultet, 22 str.

Grafičko oblikovanje: Agena studio d.o.o.

Naslovna fotografija: Marko Masterl

Naklada: 500 primjeraka

Tisak: INKUNABULA d.o.o.

Tiskano na recikliranom papiru. Besplatan primjerak.

Zagreb, siječanj 2016.

## O projektu:

Akronim: LIFE DINALP BEAR

Naziv projekta: Upravljanje i zaštita populacije smeđih medvjeda u sjevernim Dinaridima i Alpama

Referenca: LIFE13 NAT/SI/000550

Trajanje projekta: 1. 7. 2014. – 30. 6. 2019.

Internetska stranica: [www.dinalpbear.eu](http://www.dinalpbear.eu)

Možete nas pratiti i na Facebooku ([www.facebook.com/dinalpbear](http://www.facebook.com/dinalpbear)) i na Twitteru ([twitter.com/dinalpbear](http://twitter.com/dinalpbear)).

E-mail: [dinalpbear@gmail.com](mailto:dinalpbear@gmail.com)



LIFE  
DINALP  
BEAR



LIFE13 NAT/SI/000550